

Hoewel de sloopshoorn luid en aanhoudend heeft geklonken en de trossen zijn losgegooid, is er op de kade niemand die ons uitzwaait. Dat ligt ook voor de hand – het ordeloze havenstadje is alleen een plaats van aankomst en vertrek, alle passagiers zijn buitenlanders, en in een paar dagen tijd maak je hier geen vrienden. In de stad zelf zal het geluid nauwelijks uitstijgen boven het kabaal van rotsboren en heimachines; dat lukt alleen de reusachtige drijvende hotels, die met een duizendvoudig versterkte dreun die diep uit de ingewanden van de aarde schijnt te komen, koers zetten naar het witte continent, en bij welke mammoeten ons stoombootje maar mager afsteekt.

Voor de tweede keer binnen een jaar neem ik afscheid van Ushuaia, een stad met een indiaanse naam waar de indianen spoorloos verdwenen zijn. De eerste keer steeg ik er van het vliegveld op, nu vaar ik het zeegat uit. Uit de schoorsteen vlogen roetwolken over het dek. Hoe zou ik het mengsel van opwinding en verwachting dat mij vervult, kortweg willen typen? Met het Slauerhoffgevoel? Volgens zijn vrienden was het leven van de Friese scheepsarts een voortdurend afscheid nemen. Vaarwel, Ushuaia, oord van leegte, wij hadden elkaar niets te vertellen, zou hij misschien hebben gedacht, terwijl hij met toegeknepen ogen naar het verdwijnende havenfront staarde.

Nee, dan is het Livingstonegevoel, dat vernoemd is naar een man die verbeterd op zoek bleef naar de bronnen van de Nijl, een betere omschrijving. Ik ben werkelijk op weg naar een reeks afgelegen plekken, eilanden aan de onderste rand van de

kaart. Haast krampachtig houden mijn handen de reling vast. Waar komt die plotse spanning vandaan? Een schip dat de haven verlaat – dat is natuurlijk een oersymbool van verbroken banden en teloorgang. Maar ach, er zijn zoveel gevoelens.

Naast mij loert Blom door de zoeker van zijn camera. De sluiterslikt met zachte slurpgeluidjes het ene beeld na het andere in. Fotografie past goed bij deze bourgondische man die de wereld van de bouwkunde – hij werd opgeleid tot architect – en de gemeentepolitiek – hij was jarenlang wethouder – de rug heeft toegedraaid. Sindsdien zwerft hij over de wereld, zoekend naar plaatjes die op de een of andere geheimzinnige manier ook iets over hemzelf vertellen. Hoewel we dicht bij de Fries-Groningse grens wonen – hij aan de Friese, ik aan de andere kant – leerden we elkaar kennen op een zeereis rond Spitsbergen. Ik heb geen idee wat er in hem omgaat. Misschien moeten we na afloop van zes weken gedwongen samenzijn in een krappe hut wel allebei in therapie. Een paar dagen geleden kwam hij terug van een cruise naar Antarctica. Hij heeft er van alles gezien wat wij op deze tocht ook beslist gaan zien – pinguïns, pelsrobben en de vervaarlijke zeeluipaarden – maar hij raakte vooral onder de indruk van de nevelige sfeer, de ijzige verschieten en de diepe stilte. Als schaatser, die de Elfstedentocht heeft gereden, wilde hij het slappe Friese wintertje graag even verruilen voor de barre antarctische zomer.

Zoals een ooievaar een kikker opschrokt, zo verorbert zijn toestel een roodwit gebandeerd vuurtorentje dat op een rots-eiland de wacht houdt. Blom kijkt tersluiks naar de uitgeteerde, in het zwart gehulde gestalte van Isabelle, die met haar lijk-bleke gelaat naast hem aan de verschansing staat. Maar hij durft dit ideale model, dat ik stiekem ‘spookje’ heb gedoopt, nog niet te fotograferen. Heel toevallig heeft ze mij vanmorgen in de taxi naar de haven een paar regels van haar biografie voorgelezen – tot voor kort gaf ze college op de Sorbonne in Parijs en ze wil nu een wereldreis maken. In het hotel, waar we

beiden logeerden, vroeg ze me of ik haar loodzware koffer (wat zou erin zitten? medicijnen?) naar de auto wilde dragen. Ik heb het sterke vermoeden dat ze deze eilandencruise als haar laatste reis heeft uitgekozen (eerst Tristan da Cunha zien, dan sterven).

In de hoek van het dek lacht Clara, een jonge gedrongen vrouw uit het Nederlandse rivierengebied, haar luide lach. Toen Blom en ik een uur geleden bij de loopplank met haar kennismaakten, was ze niet blij met onze aanwezigheid. ‘Wat jammer,’ klonk het spijtig, ‘dat jullie ook meegaan. Ik had gehoopt dat er geen landgenoten aan boord zouden zijn.’ Ze heeft inmiddels contact gekregen met een groep Amerikanen – een reisgezelschap binnen een reisgezelschap – die niet alleen een grote hoeveelheid kolossale koffers naar het schip versleepte, maar ook dozen vol drank die met steekkarretjes vanuit het douanekantoor werden aangevoerd. Aanvankelijk besteedde ik nauwelijks aandacht aan het transport van de witte dozen, tot mijn oog op een van de opschriften viel: Bouvet Champagne. Geweldig! Aan de paklijst van deze mensen moet wel de uiterste zorg zijn besteed. Zou dat merk werkelijk bestaan of zou het speciaal voor deze unieke reis zijn ontworpen?

Naast deze luidruchtige samenscholing vormt een Belgisch stel, dat met gespreide benen en een kijker voor de ogen aan de reling staat, een toonbeeld van ingetogenheid. Het zijn vogelaars, die de komende weken weer en wind zullen trotseren om op het bovendeck de albatrossen en grote jagers op hun glijvlucht over de golven te kunnen volgen, niet alleen om zo veel mogelijk soorten op hun lijstje te noteren, maar ook om hun aantallen vast te leggen.

Dit voormalige Russische onderzoeksschip, de Aleksey Maryshev, dat onder Nederlandse vlag vaart, en de komende weken ‘mijn’ schip zal zijn, is vernoemd naar een mij onbekende Russische poolonderzoeker. Een coaster met opbouw, dacht ik, toen ik het vanuit mijn hooggelegen hotelkamer aan de

pier zag liggen, die blijkbaar geen angst heeft voor de onmetelijke leegte van de zuidelijke oceaan. Mét een versterkte boeg, dus dat moet genoeg zijn voor een zee waarin wel ijsschotsen maar nauwelijks ijsbergen drijven. Russische vliegtuigen vallen om de haverklap uit de lucht, maar dit schip is onder handen genomen op een Zeeuwse werf, en dat geeft vertrouwen – elke Zeeuw wil na de Watersnoodramp van 1953 voorkomen dat mensen onvrijwillig in zee belanden. Het lijkt me een schip met karakter, een klein wit werkpaard dat vastbesloten is om een internationale verzameling vogelaars en eilandgekken naar een hele reeks verre eilanden te brengen, waaronder legendarische plekken als Bouvetøya (het meest afgelegen onbewoonde eiland ter wereld) en Tristan da Cunha (het meest afgelegen bewoonde eiland ter wereld). Alles zal wonderwel in elkaar moeten grijpen – het weer, de stuurmanskunst van de officieren op de brug, de daadkracht van de expeditieleiding en de kwiekheid van de passagiers – om aan alle hooggespannen verwachtingen te kunnen voldoen.

Ushuaia ligt aan de voet van besneeuwde bergen waarvan de hellingen met bos bedekt zijn. Hoe hoger je komt, hoe chaotischer de huizenbouw en het stratenpatroon worden. Oorspronkelijk was het een ballingsoord waar de Argentijnse regering haar zware jongens opborg. De gevangenis is nu een museum. Aan het eind van de negentiende eeuw heerste hier even een goudkoorts die echter weinig mensen rijk heeft gemaakt. De recente groei van de stad houdt vooral verband met de belastingvrije verkoop van elektronica en de klandizie van cruiseschepen die op weg zijn naar Antarctica. Hoogbejaarde Amerikanen, Duitsers en andere Europeanen, die de naam van hun schip op de revers van hun oranje of rode zeiljas hebben staan, zijn vertrouwde verschijningen in het straatbeeld.

De Avenida San Martin, de lange winkelstraat bij de haven, is gevuld met zaken die leren schoenen en laarzen, knuffelpin-

guïns en souvenirs van roze Patagonische steen verkopen. In een etalage zit een groepje menslange pinguïns, gehuld in buitenkleding, op kampeerstoeltjes bij elkaar. Binnen schoffeerde een hoogbejaarde Amerikaanse, die bij de onbemande kassa een ansichtkaart van een eenzame ezelspinguïn in haar hand hield, het personeel door met krijgende stem te vragen: ‘Can I get some service here?’ Toevallig hoorde ik hoe een van haar cruisegenoten, een man met lang zilvergrijs haar en een haviksprofiel, tegen een passagier van een ander schip zei dat hij verslaafd was aan Antarctica en dat hij daar nu al voor de tiende keer heen ging. Ik blijf me daarover verbazen – waarom mensen, die gewend zijn in luxe te baden, zo gegrepen worden door een ijswoestenij. Gaat het puur om de esthetiek van het landschap? Het armzalige Ushuaia heeft tenminste nog een geschiedenis, maar al dat ijs heeft ons niets te vertellen.

‘En waar komt u vandaan?’ vroeg de man ineens aan mij.

‘Uit het land van Rembrandt,’ antwoordde ik.

‘Daar is niets mis mee.’

‘En u?’

‘Alaska.’

‘Daar is ook niets mis mee.’

Hoewel het natuurlijk vreemd was dat iemand na een winter van negen maanden de korte zomer aangreep voor een vakantie naar sneeuw en ijs. Je ontliep zo wel de muskieten, dat stond vast. Nooit meer zomer. Altijd winter. Heimwee naar de ijstijd? Maar zelfs eskimo’s zijn blij dat het na de eindeloze winter zomer wordt.

‘En ik kom uit Argentinië!’ riep een jonge verkoopster van achter de balie.

De oude man draaide zich naar haar om. ‘Ook niets mis mee. Al heeft uw land natuurlijk een heel problematische geschiedenis.’

Het meisje keek hem beduusd aan.

Aan de havenweg, waar op de menukaarten van restaurants reusachtige krabben als delicatessen werden aangeprezen, wachtten de busjes van reisbureaus om toeristen naar het Nationale Park van Vuurland te brengen. Hoe vaak ik de naam Tolkeyen Patagonia Turismo op de zijkant van die busjes ook zag staan, steeds versprongen mijn gedachten dan naar Tolkien, met wiens Midden-Aarde de staart van Zuid-Amerika niets gemeen heeft. Een rechthoekig, zwart monument met vier grote gaten erin, dat eruitzag als een legpuzzel voor kleuters waaruit alle stukken waren weggevallen, herdenkt de Falklandoorlog van bijna vijftig jaar geleden. Het is opgedragen aan de inwoners van de stad die hun bloed op deze verre eilanden hebben vergoten. Aanvankelijk keek ik alleen maar dwars door het gedenkteken heen, naar de schepen en bergen op de achtergrond, tot ik in de lege puzzel ineens de vormen van Las Malvinas, de Falklandeilanden, herkende.

Ze liggen bijna vijfhonderd kilometer naar het oosten en zijn het eerste doel van onze reis.

Bijna een jaar geleden was ik hier voor het eerst, samen met mijn (aardige, slagvaardige, beeldschone, briljante) dochter Wienke, met wie ik al eerder memorabele reizen had gemaakt. Destijds vonden we het ongelooflijk dat we in Vuurland waren aangekomen, een naam uit de atlas en uit avonturenboeken, maar geen plek waar je zelf eens poolshoogte zou gaan nemen. Voor ons gevoel was het inderdaad het einde van de wereld, een zinnetje dat we de volgende dagen tot vervelens toe tegen zouden komen. Voor de bewoners was het eerst een geuzennaam en later een reclamekreet. Het vliegtuig zakte door de wolken en bood ons een blik op besneeuwde bergtoppen, groene bossen en het langgerekte lint van huizen langs een baai. Op de grond was het vijf graden boven nul, twintig graden lager dan in El Calafate, een stad bij de Andes waar we waren ingestapt.

Als juriste in opleiding had zij stage gelopen in Córdoba, een stad op een paar honderd kilometer ten noordwesten van Buenos Aires. Met de Spaanse taal kon ze goed uit de voeten. Na afloop van de stage, die de sluitsteen van haar studie vormde, vatte ik het plan op om het Argentijnse verblijf met een gezamenlijke reis door Patagonië af te ronden. Zo ontving zij een origineel cadeau en zo diende zich voor mij de mogelijkheid aan om eens in een heel andere wereld door te dringen. Andere reizigers, die net als ik een zwak hadden voor afgelegen koude kusten, hadden mij er allang van overtuigd dat ik ook eens naar diep zuidelijke streken moest afdalen, dat ik mijn steeds herhaalde gang naar IJsland eens moest afwisselen

met een duik omlaag naar Vuurland, al was het maar voor één keer. En Patagonië, met zijn grootse landschappen en roerige geschiedenis, de Zuid-Amerikaanse versie van het Wilde Westen, een ‘droombestemming’, volgens de reisgids, was evenmin een land om te versmaden. In het gezelschap van een vertrouwde reisgenoot, die mij met raad en daad en Spaans terzijde zou staan, durfde ik de sprong in het onbekende wel aan.

Het kostte ons geen moeite om in Ushuaia ons pension terug te vinden: dat bevond zich dicht bij de straatkruising Magallanes en Darwin, twee reizigers die niet uit de kroniek van deze streek zijn weg te denken. Al is de naam van mijn gastvrouw mij nu ontschoten, ik herinner mij nog goed dat haar hondje Frodo heette. In een kast op de overloop stond een rij boeken die in uniforme groene omslagen was gestoken; tot mijn verrassing ontdekte ik dat het om Spaanse vertalingen van Plato, Montaigne, Spinoza, Nietzsche en andere filosofen ging. Iemand in het gezin moet ooit het vaste voornemen hebben gehad om zijn geest, al woonde hij of zij dan ook aan het einde van de wereld, op een hoger plan te brengen.

Ushuaia leverde mij een van de hoogtepunten van de reis op. Aangezien je niet veel tijd nodig hebt om die ene winkelstraat nader te leren kennen, belandden wij al gauw in het plaatselijke museum, dat natuurlijk het Museo del Fin del Mundo (het ‘Museum aan het eind van de wereld’) heet. Het gebouw heeft bescheiden afmetingen, maar de inhoud ervan is fascinerend. Hier kwam de turbulente historie van deze uithoek tot leven.

Een zuil op de museumvloer vertelde in kort bestek iets over de ontdekkingsgeschiedenis van Vuurland. In 1520 keken Magallanes (Magalhães, zijn Portugese naam) en de zijnen ongelovig naar de bewoners van deze kusten, naar mannetjes met kromme benen en afstotelijke gezichten en vrouwen met eendenvoeten die glommen van het vuil. In de toekomst zou-

den deze eskimo's van het zuidelijk halfrond meer dan eens naar Europa worden meegenomen om daar in dierentuinen en op wereldtentoonstellingen als kannibalen hun opwachting te maken.

Magallanes was een Portugese zeeman uit Trás os Montes ('Over de bergen') die zich later tot Spanjaard liet naturaliseren. Zijn naam is onverbrekkelijk verbonden met de eerste reis om de wereld, toen velen er nog aan twijfelden of de aarde wel rond was. Magallanes zelf zou de reis overigens niet overleven; hij sneuvelde in de strijd tegen Filippijnse inboorlingen. Van de 237 man die in september 1519 de baai van Sevilla hadden verlaten, keerden er na drie jaar slechts achttien terug.

Van zijn Spaanse geldschietters had Magallanes de opdracht gekregen om via de westelijke route de Molukken te bereiken, die destijds bekendstonden als een specerijenparadijs. Jaren eerder, in 1502, had hij het kielzog van Vasco da Gama gevolgd, die voorbij Kaap de Goede Hoop de vaarroute naar Voor-Indië (India) had ontdekt, een ander brandpunt van de specerijenhandel. Dit keer hield hij de koers aan van Vespucci, die voor de Portugezen de Braziliaanse kust had verkend.

Aan boord beschikte hij over een verslaggever in de persoon van de Italiaanse edelman Antonio Pigafetta. Wie zijn journaal leest, dobbert mee op een expeditie die zich in twee werelden afspeelt: die van de nuchtere feiten en die van de wonderen. Hoe onwaarschijnlijk ook, het klopt dat er vliegende vissen bestaan en dat er monsters met scherpe tanden in de oceaan leven die een mens met huid en haar kunnen verslinden (de *tiburoni* – haaien). Er zijn ook vogels die leven van wat andere vogels laten vallen, al gaat het niet om hun uitwerpselen maar om hun (uitgebraakte) voedsel (roofmeeuwen). Maar hoe zit het met de (pootloze) vogels die – op zee – hun eieren uitbroedden op de rug van de mannetjes? Albatrossen? En met de heilige Anselmus, in de elfde eeuw aartsbisschop van Canterbury, die een logisch godsbewijs had uitgedacht, en

die zich nu bij slecht weer als een brandende fakkel in de topmast manifesteerde? Elmsvuur?

Bij de monding van een Braziliaanse rivier troffen ze een reusachtig grote man aan die behoorde tot het volk van de Cannibali. Eerder hadden deze menseneters zich vergrepen aan een Spaanse kapitein en zijn bemanning. Een Patagoniër wordt eveneens als reus beschreven. 'Hij was volkomen naakt, hij danste, sprong en zong en strooide al zingend zand en stof op zijn hoofd [...] Toen hij voor ons stond, was hij verbaasd en werd hij bang, hij stak een vinger op en dacht dat wij uit de hemel kwamen. Hij was zó lang dat de langste van ons tot zijn middel reikte. Daarbij was hij goed geproportioneerd. Hij had een heel groot, rondom roodgeverfd gezicht, om zijn ogen was hij geel en op zijn wangen had hij twee harten geschilderd. De schaarse haren op zijn hoofd waren witgeverfd. Toen hij voor de gezagvoerder werd geleid, was hij gekleed in een zeer vakkundig genaaid dierenvel. Van dit dier waren de kop en de oren zo groot als van een muilezel en de nek en het lijf als van een kameel, de benen waren als van een hert en de staart als van een paard.'

De man behoorde ongetwijfeld tot de Selk'nam, voor wie de guanaco het belangrijkste jachtdier vormde.

De vrouwen van deze jagers zijn eveneens een beschrijving waard. 'Toen we hen zagen waren we stomverbaasd en ont-hutst. Want ze hadden borsten ter lengte van een halve el, hun gezichten waren beschilderd en ze droegen niet méér kleren dan de mannen, maar van voren hadden ze een kleine huid om hun schaamte te bedekken.'

Eerst ontstond er enige handel tussen de Spanjaarden en Patagoniërs, waarbij het vlees van guanaco's tegen spiegels en kralen werd geruild. Toen men de indianen in de ketenen sloeg om hen als bezienswaardigheid mee te nemen naar Europa, braken er gevechten uit. Twee man werden gevangengezet, die een hele doos scheepsbeschuit en een portie ongevilde

ratten opaten, waarbij ze elk een halve emmer water opdronken. Geen van beiden zou ooit Sevilla bereiken.

Bij toeval ontdekten de avonturiers de doorgang die nu de Straat van Magallanes genoemd wordt. Zelf gaf Magallanes de oostelijke ingang de naam Kaap van de Elfduizend Maagden en de westelijke uitgang de naam Kaap van Verlangen (vanwege zijn blijdschap dat de straat niet doodliep).

Ruim tweehonderdvijftig jaar later, in 1774, ging ook kapitein Cook, vaak 'de grootste ontdekkingsreiziger aller tijden' genoemd, bij Vuurland voor anker. Maanden eerder was hij, zoekend naar de landmassa van Antarctica, de zuidpoolcirkel al gepasseerd. Vlak voor een nieuwe afdaling naar ijskoude streken, besloot hij Kerstmis (de derde van deze lange reis), in een beschutte baai door te brengen. Ook het vooruitzicht van vers voedsel lokte hem naar de wal – Cook wist uit ervaring dat dit de scheurbuik op afstand hield. Bovendien was de lucht aan boord niet meer te harden door de smerige winden van de zeelui die slechts leefden op gezouten vlees en kool.

Goose Island noemde Cook de plek waar tijdens het kerstmaal honderden ganzen werden genuttigd. Ook andere topografische namen herinneren nog steeds aan zijn verblijf op deze kusten, zoals Christmas Sound, York Minster (Cook was een *Yorkshire man*), en Adventure Cove. Helaas klommen de Yamana vanuit hun kano's aan boord en verspreidden opnieuw een pestilente geur, dit keer van ranzig zeehondenvet. De schrijver van het scheepsjournaal stelde vast dat de Vuurlanders niet in de schaduw konden staan van de Tahitianen, die de opvarenden eerder hadden ontmoet, en die veel beter aan het romantische beeld van de 'edele wilden' beantwoordden.

Langs de wand is een replica van een driemaster neergezet, de Beagle, waarmee Charles Darwin in 1832 deze wateren voor het eerst verkende. Zijn schip nam geen indianen aan boord, maar

bracht juist een drietal, dat in Engeland was ‘opgevoed’, naar hun stamgebied terug. Daarin had kapitein FitzRoy de hand gehad; tijdens een vorige expeditie had hij vier indianen – een van hen overleed in Plymouth aan de pokken – gevangengenomen en die op eigen kosten met de beschaving kennis laten maken. Alle vier werden onderricht op een protestantse kleuterschool, ook de oudste van het stel, York Minster, die toch al halverwege de twintig was. Het ging niet alleen om een sociaal experiment; gestrande zeelui en in nood verkerende schepen zouden er beide baat bij hebben als er Engelsspreekende tolken aan de wilde kusten van Vuurland zouden opduiken. Het resultaat was echter dubieus. Darwin beschrijft Jemmy Button, de bekendste van de drie, die later nog een bloeddorstige rol in de tragedie van het cultuurcontact tussen indianen en blanken zal spelen, als een ‘kort, plomp, ijdel mannetje dat handschoenen droeg en keurig gepoetste schoenen’. Zijn Engels was erbarmelijk. Toen de drie eindelijk met hun stamgenoten werden herenigd, waren de twee mannelijke Vuurlanders gekleed in rijbroeken en uniformjassen.

Toen Darwin zijn eerste ‘wilde’ indianen zag, kon hij nauwelijks geloven dat het om menselijke schepselen ging. Soms gingen ze gekleed in beestenvellen, maar vaak waren ze naakt. Hij zag eens hoe natte sneeuw neerdaalde op een blote vrouw die haar pasgeboren kind de borst gaf. Zij kamde haar haar met de verbleekte onderkaak van een bruinvis. Een andere keer verscheen er een woeste groep naakte mannen op de oever; het lange haar hing over hun gezichten, ze sprongen op en neer en schreeuwden als gekken. Wat er aan geluiden uit hun mond kwam – een soort keelgeschraap, afgewisseld met gerochel en geklak – kon je nauwelijks als een taal, als iets verstaanbaars betitelen, oordeelde Darwin. Voor het eerst besepte hij door welk een gapende kloof de wilde en de beschaafde mens van elkaar zijn gescheiden – ‘die is groter dan het verschil tussen een wild en een getemd dier’. Van Jemmy Button hoorde

hij waarom een hongerlijdende indiaan liever een oude vrouw opat dan een hond: ‘Hondjes vangen otters, oude vrouwen niet.’

FitzRoy werd vaak hoorndol van de indianen, van hun voortdurende achtervolgingen, hun gebedel, hun diefstallen en dreiging met geweld.

Er waren nog twee dingen die Darwin aan de Vuurlanders opvielen: hun imitatietalent en hun scherpe zicht. Dat ze de loop van iemand en diens gezichtsuitdrukking perfect konden nabootsen, was alleen maar een ‘lachwekkende’ vaardigheid, die waarschijnlijk samenhang met hun jagersleven dat om alerte zintuigen vroeg. Hun vérziende blik, die dingen aan de horizon kon onderscheiden die de bemanning slechts door een telescoop kon waarnemen, was een stuk nuttiger, al vloei-de die uit dezelfde bron voort.

In mijn bagage bevindt zich een vuistdikke roman (*This Thing of Darkness* van Harry Thompson) waarin de reis van de Beagle en de problematische relatie tussen Darwin en FitzRoy, de onvermoeibare naturalist en de bevlogen kapitein, opnieuw tot leven wordt gewekt. Iets over het spanningsveld in die relatie komt heel subtiel naar voren in de observatie die de kapitein al bij de eerste ontmoeting met Darwin maakt: ‘Het trof FitzRoy dat het uiterlijk van de jongeman iets vagelijk aapachtigs had.’

Bijna alles rond Darwin en de Beagle levert kostelijke lectuur op. Zijn eigen verslag van de reis behoort tot de hoogtepunten van de negentiende-eeuwse expeditieverhalen. Een man, die later met zijn boek over evolutie een staaf dynamiet in de vijver van geloof en intellectuele zelfgenoegzaamheid zal gooien, gaat aan boord van een schip dat hem de ogen zal openen voor de ware geschiedenis van de aarde en haar levende wezens. Hij bevindt zich in het gezelschap van een aartsconservatieve gezagvoerder die juist hoopt dat de reis om de we-

reld het gelijk van het scheppingsverhaal zal aantonen. Gaande de tocht ontwikkelt Darwin, die voorbestemd leek tot ‘een in de natuurlijke historie liefhebberende plattelandsdominee’, zich tot een kritisch denker die al afstand deed van de kansel voordat hij die ooit betreden had. Net als Magallanes zag hij groene vlammen rond de masten spelen. In Brazilië liep hij als bedwelmd door het tropisch regenwoud. De lange reis langs onbekende kusten, stroomopwaarts over nooit in kaart gebrachte rivieren, die resulteerde in ontmoetingen met natuurvolken, wrede indianenjagers en nieuwe diersoorten – een nandoe werd naar Darwin zelf en een dolfijn naar FitzRoy vernoemd – was een ware overgangsrite van jongeman naar man, van het studentenleven naar de wetenschap.

Buitengaats was hij bijna voortdurend zeeziek, maar binnengaats legde hij een enorme activiteit aan de dag. Met zijn geweer schoot hij vogels en apen die in wijngeest naar Europa werden verstuurd. Hij maakte ook jacht op guanaco’s en nandoes voor de pot; hij at zelfs een keer gebraden poema, dat naar kalfsvlees bleek te smaken. Zoals eskimo’s de nieuwsgierigheid van zeehonden uitbuiten door liedjes te zingen en kabaal te maken, zo wist Darwin een guanaco dichterbij te lokken door op zijn rug te gaan liggen en met zijn benen in de lucht te schoppen. Van de gaucho’s leert hij twee manieren om condors te vangen: leg binnen een omheining met een nauwe ingang een stuk vlees neer en sluit de ingang af zodra de vogel de prooi heeft bereikt; je kunt ook de boom inklimmen waar de condors ’s nachts roesten en een lasso om hun hals gooien – condors zijn vaste slapers. Voorts verzamelde hij schier eindeloze hoeveelheden spinnen en insecten die eveneens richting Cambridge werden gestuurd. Met zijn geologenhamer beklopte hij rotsen en fossielhoudende lagen, vragend om kennis en inzicht.

De jonge Toby Green ging zijn held (*In het voetspoor van Darwin in Zuid-Amerika*) werkelijk achterna. Daar was veel

moed voor nodig, want de reis van de Beagle nam maar liefst vijf jaar in beslag. Green had geen schip tot zijn beschikking en bovendien had hij nog nooit paardgereden, iets wat Darwin bij zijn verkenningen van de kustgebieden nu juist geregeld deed. Zo houdt Green de traditie hoog van Engelse reisauteurs die zich in het buitenland graag als dilettant mogen gedragen. Natuurlijk maakt hij van de gelegenheid gebruik om ook het een en ander te vertellen over wat er in de anderhalve eeuw na Darwin in Zuid-Amerika allemaal veranderd is. Men klaagt nu niet meer over de indianen, maar over het warmere en drogere klimaat, dat akkers en weiden in woestijnen verandert, en over de tarantula's, ratelslangen, groefkopadders en zwarte weduwen die naar het zuiden zouden oprukken. Er zijn vage vermoedens dat het broeikaseffect en het gat in de ozonlaag hier schuldig aan zijn.

Wij keken naar sepiakleurige foto's van verdwenen indianenstammen, zoals de Yamana (Yahgan) en Alakaloefs. Onder de plaatjes van naakte en beschilderde mensen stond de naam van Martin Gusinde, de Oostenrijkse priester en etnograaf. Wie kent Gusinde nog?

Tussen 1918 en 1924 maakte Gusinde, die verbonden was aan het Volkenkundig Museum in de Chileense hoofdstad Santiago, vier reizen naar de laatste groepjes Vuurlandse indianen. In *Urmenschen im Feuerland* doet hij daar breedvoerig verslag van. Hij wordt toegelaten bij curieuze ceremoniën en zelfs ingewijd in de geheimen van de stamleden. Hij doet dan ook, in tegenstelling tot de avonturiers, robbenjagers en schapenhouders die hem voorafgingen, zijn uiterste best om door de inboorlingen geaccepteerd te worden. Omdat hij van nature in de jeugd geïnteresseerd is, zo vertelt hij ons, brengt hij heel wat tijd zoek met kinderspelletjes. Zo breekt hij het ijs met de volwassenen, die wantrouwig tegenover elke blanke staan en wier taal hij niet machtig is.